

ORTA ASYA’DA KURT VE KARGA HAKKINDAKİ MİTLER VE GELENEKSEL İNANIŞLAR TÜRK
WU-SUN VE MOĞOLLARDAN ÖRNEKLER*

Yazan: Namu JILA**

Çeviren: Halil İbrahim ŞAHİN***

Elimizdeki malzemeye göre Altay dil ailesine mensup topluluklar arasındaki kurt ve karga konulu inanışlar, antik çağlardan günümüze süregelmekte ve bu inanışları da mitik gelenekler beslemektedir. Bu makalede Orta Asya’nın Altay dil ailesi içinde değerlendirilen Türk Dilini konuşan Wu-sun 烏孫 ülkesinin kurucusu Kun-mo 昆莫 hakkındaki anlatıları ve Moğolların ilgili anlatılarını analiz etmeyi, anlatılarda olduğu şekliyle mitleri tartışmayı düşünüyoruz. Bu sayede “Wu-sun”lar ve Moğollar gibi Altay dil ailesine mensup insanlar arasında var olan kurt ve karga ile ilgili inanışların kökenini ve şimdiki durumunu değerlendireceğiz. Son olarak da motif analizi yöntemine başvurarak “Wu-sun”ların kurt ve karga hakkındaki mitlerini antik Roma’nın benzer mitleriyle mukayese edeceğiz. Birbirlerine nerelerde benzediklerini ve nerelerde birbirlerinden ayrıldıklarını ele alacağız.

Wu-sun Ülkesinin Kurucusu Kun-mo’nun Hikâyesi

Wu-sunlar, Altay dil ailesi içinde Türkçe konuşan bir topluluktur. Onlar, Han zamanından Güney ve Kuzey Dynastilerinin dönemine kadar Çin’in kuzey bölgesinde yaşadılar (Milattan önce üçüncü yüzyıldan miladi dördüncü yüzyıl civarı). Hükümdarlıklarının zirvesinde iken onlar Tiyenşan dağları, yani Issık Göl kıyılarından İli 伊犁 ırmağı havzasına uzanan bir alanı idare ettiler.

T’ang devrinde Yan Shi-gu 顏師, Han shu Wu-sun zhuan’da (漢書 烏孫傳) şu yorumu yapmıştır: “Wu-sunlar ya da batı bölgesinin barbarları görünüş itibariyle açık bir şekilde farklılaşırlar. Günümüz Hu¹ topluluğu, mavi gözlü ve kırmızı sakallıdır, onlar rhesus*** maymununa benzerler ki, onlara en yakın tipler bunlardır.” Bu metindeki Wu-sunların tasviri, onların görünüş itibariyle Hint-Avrupa tipli olduğu yönünde bir inancı doğurmaktadır. Çinli araştırmacılar, Zhao-su ve Sinkiang’daki bir Wu-sun mezarında bulunan Wu-sun kafatası kemiklerini incelediler ve Wu-sunların Moğol fiziki niteliklerini taşıdığı gibi Hint-Avrupalı bir görünüşe sahip olduğu sonucuna vardılar (Wang ve Wang 1983, 43). Bununla birlikte diğer araştırmacılar, Wu-sunların Türk dili gurubuna ait olduğunu ifade ettiler. Örneğin, Rus bilim adamı Aristov, Wu-sunların T’ang dönemi Tu-jue 突厥 (Türk) gurubu Nu-shi-biler 努失畢 ve günümüz Kara Kırgızlar olduğunu söyler. Araştırmaları, kurt inanışları, dil ve insanların sakin olduğu sahalar üzerine olan Shiratori Kokichi, Wu-sunların Türk etnik gurubu arasında yer alan Kırgızlar olarak görülmesi gerektiği ve Kara Kırgızların muhtemelen onların torunları olduğu

* Bu makale, 2006 yılında “Myths and Traditional Beliefs about the Wolf and the Crow in Central Asia Examples from the Turkic Wu-Sun and the Mongols” adıyla *Asian Folklore Studies* dergisinin 65. sayısının 161-177. sayfaları arasında yayınlanmıştır.

** Milletler Merkez Üniversitesi, Pekin.

*** Yrd. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hsahin@balikesir.edu.tr.

¹ Antik Çin (Han), kuzey ve batı topluluklarını genel bir ifade olan “Hu” şeklinde adlandırmışlardır. Yan shi-gunun T’ang devrindeki Tu-jue topluluğundan söz ettiği görülmektedir.

*** Hindistan’a mahsus kısa kuyruklu bir çeşit maymun.

ŞAHİN, Orta Asya’da Kurt ve Karga... AKAD, 1 [2], 77-88

sonucuna varmıştır (Shiratori 1941, 64). Mishina Shōei, Wu-sunların Hint-Alman ve Türk gurupları arasındaki etkileşimden oluşan bir topluluk olduğuna ve onların dilinin Türk Diline mensup olduğunu söylemenin de abartı olmayacağına inanmaktadır (Mishina 1971, 410). Günümüzde Wu-sunların Kazakların atası olduğu yönündeki iddia daha da güçlenmektedir (Bian-xie zu 1987, 40).

Shi ji 史記 ve Han shu 漢書 adlı Çinli tarihçilerine göre Wu-sunlar, Altay dil ailesine bağlı diğer Türk toplulukları ve Moğol dilli guruplar gibi kurtla ilgili inanışa sahiptiler. Bununla birlikte diğer gurupların aksine onların kurt hakkında mitleri de vardı. Orta Asya’daki Altay dil ailesine mensup guruplar arasında kurt hakkındaki mitler ilk önce Wu-sunlar arasında yazıya geçmiştir. Wu-sunların bu mitlerinin karakteristiği kurt ve karganın mitlerde birlikte görünmeleridir. Wu-sun mitleri, Sima Qians’ın 司馬遷 Shi ji ve Ban-gus’un 班固 Han Shu’sunda kaydedilmiştir. Burada onların metinlerini veriyoruz:

Wu-sunlar, Da-yuan’ın [大宛] yaklaşık iki bin mil kuzeydoğusunda yaşarlar. Ülke, göçebedir ve hayvancılıkla uğraşır. Gelenekleri Hunlarla (匈奴, Xiong-nu) aynıdır... Sonra, Zhang-qian’dan [張騫] imparator Da-hia [大夏] hakkında anlatılanları pek çok kez işittim. Qian, hou² [侯] rütbesini kaybettikten sonra şöyle demiştir: “O, Hunlarla birlikte yaşarken Wu-sunların yöneticilerini Kun-mo³ olarak adlandırdığını duydu. Kun-mo’nun babası, Hunların batısında küçük bir ülkenin lideriydi. Hunlar, Kun-mo’nun babasına saldırdılar ve onu daha yaşarken çöle bırakmak suretiyle öldürmek istediler. Bir karga görüldü ve gagasında bir et parçasıyla onun üzerinde uçmaya başladı. Aynı zamanda bir kurt geldi ve ona içmesi için sütünü verdi. Chan-yu [单于] bunu tuhaf buldu ve Kun-mo’nun tanrı olup olmadığını merak etti. Onu aldı ve besledi. O büyüdü ve boyları yönetmekle yükümlü kılındıktan sonra savaşlarda defalarca kendini gösterdi. Bunun üzerine Chan-yu onu babasının halkına yönetici yaptı. Uzun süre o, batı bölgesini korudu. Kun-mo, buradaki insanları kendi kurallarına tabi olmaya davet etti ve onları yerleştirdi. Küçük komşu ülkelere saldırdı ve en sonunda savaştığı on binlerce insanın hükümdarı oldu. Chan-yu öldüğünde Kun-mo, insanların başka bölgelere gitmelerine izin verdi ve onları serbest bıraktı. Bu şekilde Hunların egemenliğini tanımadı. Hunlar, ona saldırmaları için süvariler gönderdiler, ama onlar başarılı olamadı. Bu yüzden onun tanrı olabileceğini ve ondan uzak kaldıklarını düşündüler (Sima 1972: 3168).

Bu yazının amacı doğrultusunda bu hikâyeyi “Wu-sun ülkesinin atası Kun-mo’nun efsanesi” olarak adlandırmak istiyorum. Han shu’daki Zhang-qian hikâyesinde küçük değişiklikler olmasına rağmen yukarıdaki hikâyenin daha detaylı şeklini bulduk:

Wu-sunların hükümdarının adı Kun-mo’dur. Kun-mo’nun babası Nan Dou Mi [難兜靡], Mount Qi Lian [祁連] ve Dunhuang arasında küçük bir ülkenin hükümdarı Da rou-zhi⁴ [大月氏] ile

² Hou, eski Çin’de rütbe gösteren bir unvandır.

³ Han shu’nun yorumunda, Kun-mo adı seçenek olarak 昆彌 şeklinde yazılmaktadır, ancak bu Wu-sunların dilinden farklı olan sadece bir transliterasyondur.

⁴ Da Rou-zhiler, Han döneminde Orta Asya’da yaşayan bir Türk halkıdır (bazılarına göre İranlı nüfus da bunun içersindeydi). Han döneminin başlarında, Da Rou-zhiler Xiong-nular tarafından Gangsu’daki Dunhuang bölgesinden çıkartıldılar ve İli bölgesine yerleştiler. Daha sonraları M.Ö. ikinci yüzyılda Wu-sunlar tarafından da sürülen Da Rou-zhiler, Amu nehrinin kıyılarına göçtüler, Da-xia’yı fethederek bir devlet

ŞAHİN, Orta Asya'da Kurt ve Karga... AKAD, 1 [2], 77-88

dosttur. Da rou-zhi, Nan Dou Mi'ye ülkesini almak için saldırır ve onu öldürür. Halkı Hunlara sığınır. Bu arada Nan Dou Mis'in oğlu Kun-mo doğmuştur. Onun vasi babası [傅父] Bu Jiu Ling [布就翁], Kun-mo'yu alır ve kaçar. Kaçış esnasında bebeği çimenlerin üstüne bırakır ve yiyecek aramaya gider. Geri döndüğünde bir kurdun bebeğe süt verdiğini ve bir karganın da gagasında et parçasıyla etrafında uçtuğunu görür. Bu Jiu Ling, bebeğin tanrısal olabileceğini düşünerek onu alıp Hunlara teslim eder. Zhang qian, Kun-mo'yu itinayla besler. Çocuk büyüdüğünde ona babasının yönettiği halkın sorumluluğunu verir. O aynı zamanda ona boyların önderliğini de verir. Kun-mo, savaşlarda kendini defalarca kanıtlar. Bu esnada Rou-zhi, Hunlar tarafından mağlup edilmiştir. Üstelik batıya King Sai'ye saldırdırıştır. King Sai [塞王], güneye göç eder ve Rou-zhi onun bölgesini işgal eder. Kun-mo'nun gücü arttığında bizzat babasının öcünü alması için Chan-yu'ya ricada bulunur. Daha sonra batıya, Rou-zhi'ye saldırır ve onları yener. Sonuç olarak Rou-zhi daha batıya gider ve Da-xia'nın ülkesine girer. Kun-mo, halka zorla hâkim olur, ülkede kalarak oraya yerleşir. Daha sonra ordusunun gücü gitgide daha da arttığında ve Chan-yu öldüğünde bu olayı Hunlarla bağını kesmek için bir fırsat olarak görür. Hunlar ona saldırmaları için askerlerini gönderirler, ancak onu mağlup edemezler. Onun tanrısal bir varlık olduğunu, bu yüzden ondan uzak kaldıklarını düşünürler (Bangu 1962: 2691-92).

Shi ji ve Han shu da aynı efsaneyi içermektedir. Bu versiyonları elçi Zhang-gian (Shanxi'de 陝西 Han-zhong'dan 漢中, soyadı Zi-ven 子文⁵ olan ve M.Ö. 114'te ölen birisi) yaymıştır. Han imparator Wu (M.Ö. 141'den 87'ye kadar hükümdarlık yapmıştır) tahta çıktığında Hunların batısındaki Rou-zhiler ile askeri ittifakı sona erdirmeye ve onlara saldırmaya niyetlendi. Bu amaçla, Han Wu, M.Ö. 139'da Zhang-qian'ı Rou-zhilere büyükelçi olarak gönderdi. Ancak, Zhang-qian yoldayken Hunlar tarafından yakalandı. Kaçtıktan on yıl sonra nihayet M. Ö. 126'da Da-yuan ve Kang-ju 康居⁶ yoluyla Rou-zhilere ulaştı. On üç yıl sonra da döndü. Shi ji ve Han shu'ya göre, Zhan-qian, Xiong-nuların tutsağıyken, Wu-sun ülkesinin atası olan Kun-mo hakkındaki efsaneleri toplamıştı. Bununla birlikte, Shi ji'deki efsanelerin içeriği basitken, Han shu'dakilerin içeriği teferruatlıdır. Motifler açısından bakıldığında ise, iki koleksiyon arasında farklılıklar bulunmaktadır (Tablo 1). İkincisinden oldukça farklı olan birincisine göre, Kun-mo'nun babasını öldüren Hunlardı. Bununla birlikte, bir kurt ve karga tarafından bakılan Kun-mo temel motifine ilişkin olarak bu iki koleksiyon uyusmaktadır. Bu koleksiyonlar ayrıca, Kun-mo yetiştikten sonra kendini Hun egemenliğinden kurtarması, kendi gücüyle çeşitli halklarla ittifaklar yaratarak akabinde de güçlü Wu-sunlar ülkesini kurması açısından da birbirleriyle uyumludurlar.

Tablo 1: Wus-sunların atası Kun-mo hakkındaki efsanelerde yer alan ana motiflerin Shi ji ve Han shu ile karşılaştırılması.

Motif	Shi ji	Han shu
1	Wusunların kralı olan Kun-mo'nun babası, Hunların saldırısına uğrar ve öldürülür.	Wusunların kralı Kun-mo'nun babası, Da rou-zhinin saldırısına uğrayarak mağlup olur. Onun halkı Hunlara sığınır.
2	Kun-mo hayatta tek başına kamıştır.	Kaçışı süresince Bu Jiu Ling, Kun-mo'yu otların içinde sakladı.

kurdular. Xiong-nular tarafından sürülenler ve batıya göçenler Da Rou-zhi olarak adlandırılır; önceki vatanlarında kalanlara ise Xiao Rou-zhiler 小月氏 denir.

⁵ Bir "soyadı" 字, bilinen isimlerine ek olarak eski Çinliler tarafından kullanılan bir addır.

⁶ Kang-jular, Han ve Wei devirlerindeki tarihsel olaylarda adlarından bahsedilen ve Orta Asya'da yaşayan göçebe Türk çobanlardır. Syr nehrinden Kırgız ovasına kadar uzanan bölgede yaşadılar.

ŞAHİN, Orta Asya'da Kurt ve Karga... AKAD, 1 [2], 77-88

3	Gagasında et olan bir karga onun üzerinde uçar, bir kurt görünür ve ona sütünü içirir. Bu şekilde onlar Kun-mo'ya yardım ederler.	Bir kurt Kun-mo'ya sütünü içirir; bir karga, ona doğru uçarak yaklaşırken, et getirir. Kun-mo'ya yardım ederler.
4	Chan-yu, Kun-mo'nun ilahi bir varlık olduğunu düşünerek onu alır ve yetiştirir.	Bu Jiu Ling, Kun-mo'nu bir tanrı olabileceğini düşünerek onu bağrına basar ve Hunlara teslim eder. Chan-yu, Kun-mo'yu yetiştirir.
5	Kun-mo birliklere öncülük eder ve savaşta defalarca başarılı olur. Chan-yu babasının halkını Kun-mo'ya emanet eder ve batı ülkelerini korumasına izin verir. Kun-mo on binlerce insandan oluşan halkın hükümdarı olur. Daha da ileri giderek Hunlara olan sadakatini de bitirir.	Kun-mo taarruz eder ve Da rouzhi'yi mağlup ederek halkı kontrol altına alır. Orada kalır, ancak Hunlara teslim olmaz. Wu-sun imparatorluğunu kurar.
6	Hunlar süvari gönderir ve Kun-mo'ya saldırır, ancak kazanamazlar. Onun bir tanrı olabileceğini düşünerek uzaklara giderler.	Hunlar Kun-mo'ya saldırımları için birlik gönderirler, ancak kazanamazlar. Onlar onun bir tanrı olabileceğini düşünerek uzaklaşırlar.

Yukarıdaki tanımlamadan, Wu-sun ülkesinin atası olan Kun-mo hakkındaki metinlerin, Shi ji ve Han shu'da görüldüğü kadarıyla efsane özelliği gösterdiği açıktır. Önce yalnız kalan ve sonra da hayvanlar tarafından yetiştirilen bir çocuğa ilişkin mitolojik bir motif olmanın ötesinde, efsanelerde yer alan sözde tarihi gerçekler, metinden metine değişiklik göstermektedir: Wu-sun, Nan Dou Mi'ye ve onun oğlu Kun-mo'ya dair hiç bir tarih verilmemektedir. Kun-mo, Wu-sun kralının bir unvanıdır, fakat onun gerçek adı efsanelerde görülmemektedir. Sadece efsanelerden Chan-yu'nun hangi Hun neslini betimlediği belirlenemez. Görünen gerçek şu ki, bu efsanelerin karmaşık içeriği, onların sözlü gelenek boyutunu vurgulamaktadır. Ancak, Wu-sun ve kral Kun-mo'nun tarihselliğini tartışmak niyetinde olmadığım için, bu konuyu daha fazla irdelenebileceğim.

Wu-sun efsanesine benzeyen efsaneler Moğollar arasında da keşfedilmiştir. Örneğin, Oirat Moğollarının kahramanlık destanı olan Jangar'da, şu hikâyeyi bulmaktayız. Destanın kahramanı olan Jangar, iki yaşındayken bozkırda terk edildi, ancak dişi bir kurt ortaya çıkarak ona süt verdi ve bir karga gelip ona yiyecek bir şeyler getirdi. Buhe möngön şigeşirge adındaki bir kişi onu buldu, eve götürdü ve onu büyüttü (N Hurča 1991). Moğol tarihinde Jangar adında bir kişi olup olmadığı hala açık değildir, ancak aşağıdaki hikâyede görünen kişi erken modern Moğol Budizminde yüksek rütbeli bir rahiptir. Burada İngilizceye çevrilen hikâye, Moğol dilinde derlenmiştir.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında, Moğolistan'ın Bayan Honggur aimağındaki Bayan Gobi *sumusundan* olan fakir bir genç kadın, zengin bir adam tarafından işe alındı. Onun hiç kocası olmamasına rağmen, hamile kaldı ve bir çocuk dünyaya getirdi. Zengin adam, kadına hakaret etti ve "Benim evimi küçük düşürme" diyerek onu kovdu. Genç kadın, dağlardaki bir mağaraya vardığında, bir çocuk dünyaya getirdi. Bebeği orada bırakarak yiyecek bir şeyler bulmak için uzaklaştı. Henüz çocuk doğurduğu için büyük bir acı içerisindeydi. Buna ilave olarak, bir bahar fırtınasıyla karşı karşıya kaldı ve ölmek üzereydi. Kadın, o sırada sürüden kaçan sığırları arayan bir çobanla karşılaştı. Çoban, onu eve götürdü. Birazcık sıcak çay içtikten sonra, kadın gücünü tekrar topladı ve "Bebek! Bebek!" diye bağırılmaya başladı. Çobanın ailesi, kadının henüz bir bebek doğurduğunu öğrendikten sonra, kadını takip ederek dağa tırmandı. Onlar mağara girmek üzereyken, bir karga uçup çıktı ve bir kurt koşarak geldi. Onlar "Elbette, karga çocuğun gözlerini gagasıyla oydu ve kurt da onu yedi." diyerek, mağaranın içine girdiler. Orada bebeğin dudaklarının üzerinde, sanki annesinin sütünü henüz içmiş gibi, süt damlası buldular. Bebeğin gözleri

ŞAHİN, Orta Asya'da Kurt ve Karga... AKAD, 1 [2], 77-88

tamamıyla açıldı ve doymuş gibi görünüyordu. Bir kurt ve karga tarafından beslenen çocuk, bölgede meşhur olan, Lama Jiambel Jöngdui idi " (Hadagin gotob-un agim 2002, 92-93).

Modern Moğolcanın bu hikâyesinin, eski Wu-sunların hikâyesine benzemesi çarpıcıdır. Bu Moğol efsanesiyle bağıntılı olan bilgiye göre, Jiambel Jöngdui on ikinci yüzyılın ortalarında faal olan oldukça popüler Budist bir kişilik olmuştur. Moğollar arasında, meşhur olan yüksek rütbeli rahiplerin kökeni hakkında müthiş efsaneler yaratmak, son zamanlara kadar bir gelenek olmuştur. O halde, bu efsane de şaşkınlık yaratmamalıdır. Bununla birlikte, terkedilmiş bir çocuğa bakan kurt ve kargaya dair bu mitolojik motif, yeni bir şey değildir. Çok eski zamanlardan itibaren bu mitolojik motif Moğollar ve Altay dil grubu halkları arasında taşınmıştır. Kimi zaman gerçek bir kişiyle ilişkilendirilmiştir; bu durum da yeni bir efsanenin oluşumuna dair bir delil olduğu neticesini doğrular gibidir.

Altay Wu-Sunlar ve Moğolların Efsanelerinde Kurt ve Karga

Bir hayvan tarafından yetiştirilen bir çocuk hakkındaki bir hikâye, muhtemelen mitler ve efsaneler dünyasına indirgenmelidir.⁷ Bu mit ve efsanelerde görülen hayvanlar, o halde, ilahi özellikteki doğaüstü varlıklardır. Bu özel hususiyetinden dolayıdır ki, mitler ve efsaneler, özel bir sosyal gruptaki inanışların konusu olarak düşünülebilir. Somut örnekler verecek olursak, atalarının kurt ve karga olduğunu düşünen Wu-sunlar ve Moğollar ata olarak gördükleri bu hayvanlara saygı gösterirlerdi ve belki de onları kendi topluluklarının sembolleri olarak kabul ederlerdi. Eğer durum böyle ise, bu efsaneler, öykü görünümündeki bu inanç geleneklerine işaret etmektedir. Han shu Xi-yu zhuan'a 漢書西城伝 göre, Wu-sunların, Fu-li adında bir kralı vardı (Ban-gu 1962, 1295). Fu-li 拊離, tabi ki, eski Türkçedeki "kurt" terimi "Böri"nin çevirisidir. Bir isme "kurt" adı eklemekle, kurda bir inanç nesnesi olarak saygı duyulduğu düşünülebilir. Böyle bir varsayım için sebep, bir hayvanın, bir grubun ya da bir totemin ruhu olarak kabulüne ilişkin bir inanç olması ve dolayısıyla hayvanın adının eski Altay dil ailesine mensup halkların adlandırma geleneklerinde kullanılmasıdır.

Diğer yandan, Wu-sunların kargayla ilgili inanç geleneklerine sahip olduklarını da düşünebiliriz. Yukarıda belirtilen hikâyede, karga terkedilmiş Kun-mo'ya yardım eden doğaüstü bir varlıktı. O halde, karganın Wu-sunlar arasında bir inanç nesnesi olduğuna dair hiç bir şüphe olamaz. Wu-sunların kargalara olan inancı için elimizde başka malzeme yoktur. Bununla birlikte, Wu-sunların soyundan gelen ve on birinci yüzyıldan on üçüncü yüzyıla kadar Moğolistan yaylasında bir müddet faaliyet gösteren güçlü bir grup olan Kereytler, kargalara inanıyorlardı; onları kendi gruplarının ruhu olarak görüyorlardı. Bu gerçeğin Wu-sunlar arasındaki karga inanışına dolaylı bir ispat olarak görülebileceğine inanıyorum (Namu jila 2003). Bu yüzden, Altay dil grubu ahalisi arasında, kurt ve kargaya karşı bir inanış olduğu söylenebilir.

Ancak burada belirtmek istediğim şey, Wu-sunlar gibi Altay dil grubundan olan halkların kurt ve kargadan müteşekkil bir koleksiyonu barındıran inanç geleneklerine sahip olduğudur. Daha önceden alıntısı yapılan Wu-sun ve Moğol efsaneleri, bu ifadeyi destekleyen bir bilgi türü olsa da, ben diğer bilgilerin mevcut olduğunu düşünmekteyim. O halde, bu iki hayvanın, halkların inançlarında bir koleksiyon olarak görünmesi gerçeğinin doğada gözlemlenebilir bir olguda yeri olduğunu söylemek olasıdır.

⁷ Hindistan'da bir kurt tarafından büyütülen iki genç kız hakkında rivayetler vardır. Şayet bu söylentiler doğru ise, bunun nadir bir durum olduğuna inanıyorum.

ŞAHİN, Orta Asya'da Kurt ve Karga... AKAD, 1 [2], 77-88

Hayatta kalmak için doğa içerisindeki ciddi savaşta, birbirleriyle ustaca ve düşünceli bir şekilde işbirliği içerisinde olan kurt ve karga, iki ayrılmaz yoldaştır. Karga uçarken her zaman “gak, gak, gak” diye öter, böylelikle, potansiyel avın yeri hususunda yerde koşuşturan kurda gerekli olan bilgiyi de sağlamış olur. Bunun karşılığında da kurt yemeğini yiyip doyduktan sonra (avdan) kalanları kargaya bırakır. Moğol avcılarına göre⁸, kurt avına saldırdıktan sonra eti gözlerini tamamıyla ve sıkıca kapatarak yer. Böyle davranmasının sebebi muhtemelen kanın gözlerine sıçramasını engellemek içindir. Kurt bir ağacın dalında bekleyen kargaya bakmak için arada bir başını kaldırır. Eğer karga orada sakince oturuyorsa, kurt bol bol yiyip içmeye devam eder (Hadagin gotob-un agim 2002, 6). Moğolların bir deyişi vardır: “boohai-iyen terigun-dü heriye; borugan-u terigun-dü salhi.”; bunun anlamı şudur: “kurttan önce her zaman karga vardır, yağmurdan önce her zaman rüzgâr vardır.” Ayrıca, “çinwa dagagsan heriye şig; jobalga goridagsan nohoi şig.” şeklinde bir Moğol atasözü de mevcuttur. Bunun anlamı şudur: “Kurdu izleyen bir karga gibi, artık kemikleri bekleyen bir köpek gibi.” Uzun zaman boyunca göçebe çobanlar arasında aktarılan gelen bu atasözleri, kurt ve karga arasındaki karşılıklı bağımlılığa dair ilişkiyi canlı bir şekilde ifade etmektedir. Göçebe çobanlar karganın sesini işittiklerinde, kurdun yaklaştığı sonucuna vararak sığır sürülerini korumak için gerekli önlemleri zamanında alırlar. Tecrübeli avcılar, karganın çağrısını öğrenerek vadide ona seslenirler; kurdu öldürmek için havaya siyah bir şapka atarlar.

Yukarıda verilen örnekler Moğollardan gelmektedir, ancak kurtla karga arasındaki karşılıklı bu bağımlılık ilişkisinin, kurt ve karganın birlikte yaşadığı her yerde var olması olasıdır. Bu yüzden, kurt ve karganın böyle bir doğa ilişkisi içerisinde yaşadığı bir bölgede, tıpkı Altay dil ailesi halklarının yaşadığı bölgede olduğu gibi, konusu kurt ve karga arasındaki ilişki olan mitler, efsaneler ve masallar bu halklar arasında uzunca bir süre aktarılan gelmiştir. Ancak ben, bu hikâyeleri tartışmak yerine, kısaca ilgili inançlar üzerinde yorum yapacağım.

On birinci yüzyılda Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan *Türk Lehçelerinin Kitabı*'nda aşağıdaki atasözünü bulmaktayız. “Kurt yiyecek getirdiğinde bu dağıtılır ve herkes yer; şayet karga yiyecek getirirse, o yiyeceği bir ağaç üstünde tek başına yer” (Ma-he-mou-de Ka-shi-ga-li 2001: 464). Burada yazar o zamanlardaki, Türk dil grubu halkları arasındaki bir gruptan bahsetmekte ve bu grubun kargaya soğukluk beslerken kurda saygı duyduklarından söz etmektedir. On üçüncü yüzyılın ortasında yazılan *Moğolların Gizli Tarihi* adlı eserde, Cengiz Han yetenekli ve kıymetli bir şahsiyet olan Konan'ı övmektedir. Cengiz Han, Bogurçu, Muholi, ve diğerlerine şöyle diyordu:

Bu Konan gerçekten de

Gecenin zifir karanlığında “düşmanın inine süzülen” erkek bir kurttur

Aydınlık bir öğle vakti “düşmanı aramak için dolaşan” kara bir kargadır

Bizim çadırımız taşınmaya hazırlanırken, o kendi toprağını bırakmaz ve

Bizim çadırımız toprağını tutarken, o kımıldamaz ancak geldiğinde

bize, bizim hayatımızı kararlı bir şekilde müdafaa eder (Murakami 1970, 7).

Cengiz Han'ın resmi bildirisi, Moğolca olarak yazılmış *Altın Tarih* (Altan tobçi), içerisinde de yer almaktadır. (Liu jin shuo 1980, 222). Cengiz Han'ın ifadesine göre, kurt ve karga, açık bir şekilde, zekâ ve cesaret sembolleri olarak görülmektedir. Bu kelimeler ayrıca bize iki açılı bir

⁸ Kurt sığırların büyük bir düşmanıdır. Moğol çobanlar, modern zamanlarda, onun sayısını azaltmak için, her yıl baskın düzenlemişlerdir. Ayrıca profesyonel kurt avcıları da vardır.

ŞAHİN, Orta Asya’da Kurt ve Karga... AKAD, 1 [2], 77-88

inanişaya dair, yani on üçüncü yüzyılın Moğolları arasında kurt ve kargaya olan inanişaya ilişkin, gerçeği göstermektedir.

Wu-sunlar ve Moğollar gibi Altay dil grubu halkları arasında kurt ve kargaya ilişkin inançlar dizisinin, benim kanımca, bu halklar arasında uzun bir geleneğe sahip olan Şamanizm ile de yakın bir ilişkisi bulunmaktadır. Bu nedenle, bu hayvanlar, gökyüzü tanrısı olan “Tengri”nin elçileri olarak, genellikle mitler, efsaneler ve masalarda görülmektedir. Moğollarda yaygın olarak bilinen bir masal olan Boldag ugei boru ebugen (Dayanılmaz ihtiyar adam, Boru) masalda, kurt ve karga, Moğol Şamanizminin en yüksek tanrısı olan Hormusta tanrısının sadık temsilcileri olarak tasvir edilir (Şa Gadamba 1984, 798). Moğol şamanlarının şarkılarında, hem kurt hem de karga, Ejderha Sarayının İmparatoru Luus-un “hagan”ın ya da onun habercisi Helmurçi’nin bindiği vasıta olan at (hölög), olarak görünürler. Bazen de karga, Luus-un “hagan”ın habercisidir, kurt da onun arzusunu yerine getirir (Hadagin gotob-un agim 2002, 158–59).

Genel olarak bakılırsa, kurt ve karga, Altay dil grubu halklarına ait mit ve efsanelerdeki esrarengiz varlıklar olarak görülmektedir. Bu yüzden, onları inanç nesnesi olarak görmek ve sonuç olarak da, gerek bu inançların gerekse mit ve efsanelerin, doğada bir yeri olan kurt ve karga arasındaki ilişkiye bağlı olduğunu görmek olasıdır. Wu-sunların ve Moğolların efsaneleri bunun sadece bir örneğidir. Bu nedenle, eski zamanlardan beri bu ilişkiyi gözlemleyen insanların bunu dikkate değer bir özellik olarak düşünmeleri olasılık dâhilindedir. Bu sebeptendir ki onlar bu hayvanları kendi inançlarının bir nesnesi olarak bir araya getirmişler ve kendi sosyal gruplarının bir sembolü yapmışlardır.

Kun-Mo Efsanesi ve Eski Roma’daki Romulus Efsanesi

Ancak, bir kurt ve bir karga takımı tarafından yetiştirilen terkedilmiş bir çocuğun öyküsünü anlatan hikâyeler sadece Wu-sunlar ve Moğollarda bulunmaz. Eski Roma mitleri ve efsaneleri de diğer bir örneği sunmaktadır. Hikâye şöyle gelişir: M.Ö. 753’te Roma’nın mitolojik kurucuları olan Romulus⁹ ve onun küçük erkek kardeşi Remus dişi bir kurt ve bir ağaçkakan tarafından büyütüldüler. Romulus’un efsanesi, Wusun ülkesinin kurucusu olan Kun-mo’nun efsaneleriyle ve Moğolların efsaneleriyle paralellik göstermektedir. Kolaylık olsun diye, Romulus’un efsanesini kısaca özetleyeceğim.

Romulus ve Remus, Aeneas¹⁰ soyundan gelen Numitor’un yegane kızı olan Rhea Silvia’nın ikiz oğullarıydı. Numitor, genç erkek kardeşi Amulius tarafından Alba Longa kralı olarak tahttan indirilmişti. Amulius, Numitor’un, ileride onun halefi olabilecek bir torun sahibi olmasını engellemek amacıyla, Rhea Silvia’yı Tanrıça Vesta’nın ömür boyu hizmetçisi olmaya mecbur etti¹¹. Ancak, Tanrı Mars¹² kutsal korulukta ona tecavüz etti. Amulius, Rhea Silvia’nın hamile olduğunu fark etti ve loğusayken onu boğdurttu; uşaklarından birine de Rhea Silvia’nın ikiz oğullarını Tiber nehrinde boğarak öldürmesini emretti.

Ancak, efendisinden daha yufka yürekli olan uşak, bu iki çocuğu öldürmek yerine, onları bir sepete koydu. Nehrin suları taşarak yükseldiğinde, sepeti suya indirip uzaklaşmasına izin verdi. Sular geri çekildiğinde sepet bir incir ağacının yanında karaya vurdu. Bu sırada, Mars’ın

⁹ “Romulus”, “Romalı” anlamına gelmektedir.

¹⁰ Aeneas, Homer’ın Iliad destanındaki kahramandır. Truva’nın çöküşü hikâyesi Homer’dan sonra yaratıldı. Bu hikâyede, Aeneas, Romulus’la ilişkilidir.

¹¹ Roma mitolojisinde, Vesta ateş tanrıçasıdır. Vesta, onu tasvir eden bir şekle sahip değildir, ancak ateş, inancın nesnesidir. Onun Roma’daki tapınağında, erdemli bakireler “sonsuz ateşi” korudular.

¹² Mars, Roma mitolojisinde savaş tanrısıdır. Jupiter Quirinus ile birlikte, Roma devletinin tanrılar üçlüsünü oluştururlar. Romulus’un babası olduğu söylenir.

ŞAHİN, Orta Asya'da Kurt ve Karga... AKAD, 1 [2], 77-88

elçileri olan dişi bir kurt ve bir ağaçkakan ortaya çıkarak ikizlere yardımcı oldu. Bir süre sonra, kralın papazlarından biri olan Faustulus, ikizleri buldu ve kralı haberdar etmeden onları eve götürdü. Onun eşi Acca iki çocuğu büyüttü. İki çocuk büyüdü ve papazın oğullarını haydutlara saldırıp Numitor'un sürüsünü çalmaya ikna eden, kuvvetli, zeki gençler oldular. Bir gün Tanrı Pan¹³ için düzenlenen Lupercalia yortusunda, bir tuzağa düştüler ve Remus yakalandı. Remus, Kral Amulius'un huzuruna getirildi. Kral, gencin, onun büyük erkek kardeşi olan Numitor'un sürüsünü çalmaktan dolayı suçlandığını öğrendiğinde onu cezalandırması için kardeşine teslim etti. Numitor Remus'u sorgulayarak cevaplarından onun kaybolan (torunlarından) ikizlerden biri olduğu sonucuna vardı. İki kızların sepetini araştırdığında, Numitor'un bu yargısı doğru çıktı. Gecikmeden, ikiz kardeşler bir ordu kurarak büyük amcaları Amulius'un sarayına saldırdılar ve kralı öldürdüler. Bundan sonra, Numitor kral olarak tahta çıkarıldı.

Bununla birlikte, Romulus ve Remus, büyükbabaları tarafından yönetilen Alba Longa'daki yaşamdan memnun değillerdi; onlar sadece on sekiz yaşlarında olmalarına karşın kendi başkentlerini kurmaya karar verdiler. Bu amaçla nehir kıyısında bir yer seçtiler; onlara burada bir kurt ve ağaçkakan yardım etti. Ancak onlar, kimin şehrin inşasından sorumlu olacağı konusunda ve kimin bu şehrin resmi inşaatçısı olacağı hususunda bir kavgaya tutuştular. Bu kavganın sonunda, Romulus kardeşi Remus'u öldürdü.

Bundan sonra, Romulus yeni şehri inşa etti ve insanları orada yaşamaya davet etti. Şehirle ilgili birçok olay oldu, ancak Romulus şehri korudu. Roma halkı, Sabinyalılarla beraber bir federasyon kurduğunda, Romulus Roma'yı başkent yaptı. Kırk yıl sonra, barışçıl ve zengin bir hükümdarlığın sonunda, Romulus bu dünyadan göçtü gitti. Campus Martius'da birliklerini teftiş ederken, şiddetli bir fırtına çıktı; onu bir bulut gizledi ve onun bedeni insanların görüş sınırlarının dışına çıkarak kayboldu. İnsanlar onun artık bir tanrı olduğuna inandılar; sevindiler ve bunu benimsediler. Bir süre sonra, Romulus insana benzemeyen bir surette tekrar ortaya çıkarak, Roma için her şeyin düzgün bir şekilde gelişeceği teminatını halkına verdi. Roma halkı o zaman ona Tanrı Quirinus olarak tapmaya başladı (Grant, Hazel 1988, 594-97).

İlgili kaynaklarda, Romulus hakkındaki hikâyeler, çeşitli şekiller almaktadır, ancak onların hepsi de Yunan mitlerine dayandırılmıştır ve bütün uyarlamalarında biz Romulus'a ve onun kardeşi Remus'a bakan bir kurt ve ağaçkakan motifi bulmaktayız. Mitler ve efsaneler, eski insanların inanç ve düşüncesini hikâyeler şeklinde ifade ederler. Bir başka deyişle, mit ve efsaneler aracılığıyla insanların inanç ve düşüncesini anlamak mümkündür. O halde, Romulus efsanesinin, eski Romalıların kurt hakkındaki inancına dair bir işaret olduğu varsayılabilir. Tanrının habercisi olarak gönderilen Mars için kutsal bir hayvan olan kurdun, eski Romalılarınca saygı duyulan, tapılan bir varlık olduğu görülmektedir. Ayrıca, Romulus efsanesinden sonra, kurt Roma'nın sembollerinden birisi olmuştur. Roma, madeni para kullanmaya başladığında, tasarım olarak erkek çocukları (kardeşleri) besleyen dişi bir kurt imajı kullanıldı. Yine aynı şekilde bu da Romalıların kurda olan inancının bir ifadesidir. Bununla beraber, gerçekte bir hayvan, bir insan yavrusuna süt vermediği için, bu olayın eski Roma zamanlarına kadar giden bir inanış olan kurda inancı desteklediği düşünülebilir. O halde kurda inancın eski Avrupa'da var olduğu söylenebilir; ancak, mit ve efsanelerde geçen ağaçkakanın ne tür bir varlık olduğu tam olarak açık değildir. Buna rağmen, efsanelerde görülen ağaçkakanın insanlarca sevilen ve büyük bir saygı unsuru olarak görülen bir hayvan olduğu söylenebilir. Romulus efsanesine göre, Latin halkı da Roma'nın

¹³ Pan, Yunan mitolojisinde papazların tanrısıdır. O keçi ayakları, boynuzları ve bir sakalı olan çirkin bir tanrıdır. Müziği ve dansı sever. Pan, çoban tanrısıdır.

ŞAHİN, Orta Asya'da Kurt ve Karga... AKAD, 1 [2], 77-88

Romulus tarafından inşa edilmesinin neticesinde oluşmuştur. Öyleyse, onlar da ağaçkakana karşı bir inanç beslemekteydiler (Grant, Hazel 1988, 597).

İlahi özellikte bir hayvanın yardım ettiği terk edilmiş çocuk hakkındaki hikâyelere dünyanın birçok yerindeki mit ve efsanelerde rastlanılabilir. Hayvan çoğunlukla dişi bir kurttur, fakat başka bir hayvan da olabilir. Örneğin, Yunan ve Roma mitleri arasında dişi bir geyiğin süt verdiği ve bu geyik (ya da karaca) tarafından büyütülen Terephus adında terk edilmiş bir çocuğa dair bir hikâyeye vardır. Bu tür hikâyeler, Kırgızlar ve Altay dil grubunun diğer halkları arasında da yaygındır¹⁴. Hindistan'da terk edilmiş çocukları büyüten dişi aslan ve kaplanlara rastlamaktayız. Ancak, Kun-mo ve Romulus efsanelerinde biri kurt, diğeri kuş olan iki hayvandan söz edilirken, bu hikâyelerde sadece tek bir hayvandan bahsedilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, bu iki efsane birbirleriyle uyumludur. Buna ilave olarak, her iki durumda da, bir kurt ve kuş tarafından büyütülenler insanoğullarıdır ve bu insanlar devletler kuran, ülkelerin kurucu ataları olan ve adlarını tarihe yazdıran önemli şahsiyetlerdir. Elbette, bu hikâyeler bir diğerine birçok diğer teferruat açısından da benzemektedirler (bk. Tablo 2). Bu hikâyelerin başlangıcının, elimde bu varsayımı kanıtlayacak somut bilgi olmasa da, büyük bir olasılıkla ortak bir hikâyeye dayandığını düşünmekteyim.

Yukarıda belirtildiği gibi, Romulus efsanesi Yunan mitolojisine dayandırılabilir. Yunan mitleri M.Ö. dokuzuncu yüzyılda ozan Homer tarafından Iliad and Odyssey destanlarında bir araya getirilip düzenlenmiştir. Ve daha sonraları da M.Ö. sekizinci yüzyılda Hesiod tarafından İşler ve Günler'de ve tanrılar bilimi demek olan Theogony'de arılaştırılmış ve sistemli hale getirilmiştir. Tarihsel olarak konuşursak, Roma efsaneleri o halde nispeten daha önceleri bir araya getirilmiştir. Kun-mo efsanesi ise Romulus efsanesinden daha sonra görülmektedir, fakat benim Kun-mo efsanesinin Romulus efsanesine dayandığını iddia etmem çok cesurca bir hareket olacaktır.

Bununla birlikte, hayli bir zaman boyunca, Wu-sunların ve Romalıların hikâyelerini, onların benzerliklerine dikkat çekerek, karşılaştıran bilim adamları vardı. Örneğin, Shiratori Kokichi, "Wu-sunlar Hakkında Düşünceler" başlıklı uzun makalesinde Wu-sunların insanlık tarihindeki başlangıçlarını tartışırken, Wu-sunlar, Gao-cheler 高車, Tu jueler gibi Türk dil ailesi halkları arasında kurda ilişkin mit ve efsanelerin çoğunlukla uyuştüğunu belirterek eklemektedir: "Roma'nın ataları olan Romulus ve Remus bir kurt tarafından büyütüldü" (Shiratori 1941, 57).

Ayrıca, kurda dair mit ve efsaneleri, kurdun sadece Wu-sunların bir atası olarak değil, aynı zamanda Türk dil grubuna bağlı diğer halkların ve Romulus'a ait Roma efsanelerinin de atası olarak karşılaştırıp, analiz eden bilim adamları vardır. Onlardan birisi, eski Sovyetler Birliği'nin bir bilim adamı olan Negmatov'dur. O, vaha şehir devleti olan Usturushana'nın (şimdi Tacikistan'da) başkenti Bunjikat'taki Kraliyet Sarayı bölgesinde yapılan kazılarda oldukça ilginç duvar resimleri bulunduğunu yazmaktadır. Onlar ilginçtir, çünkü onların üzerinde Romulus ve Remus'u büyüten bir kurt sahnesi tasvir edilmektedir. Bizans İmparatorluğu'ndan Justinianus I'in devrinde (527-565) aynı tasarıma sahip bakır paralar ve Özbekistan'da da aynı tasarıma sahip altın süs eşyaları bulunmuş olmasından dolayı, Negmatov, onun deyimiyile bu "Roma deseni"nin, Orta Asya'ya Bizans İmparatorluğu kanalıyla taşındığı sonucuna varmaktadır (Mori 1992, 340-44).

Tablo 2: Wu-sunların atası olan Kun-mo ve Romulus efsanelerindeki motiflerin karşılaştırması

Motif	Kun-mo Efsanesi (Han shu)	Romulus Efsanesi
-------	---------------------------	------------------

¹⁴ Bir Kırgız örneği için, bk. Manduhu 1997.

ŞAHİN, Orta Asya’da Kurt ve Karga... AKAD, 1 [2], 77-88

1	Wu-sunların kralı olan Kun-mo’nun babası, Da Rou-zhi’nin saldırısına uğrar. Halk, Xiong-nulara sığınır.	Romulus’un babası Numitor, genç erkek kardeşi Amulius tarafından tahttan indirilir.
2	Ling, kaçarken Kun-mo’yu himayesine alır. Yolda onu otlara koyarak yiyecek aramaya çıkar.	Hizmetçi, Romulus ve Remus’u öldürmek yerine, uzaklaşmaları için nehre bırakır.
3	Dişi bir kurt ve bir karga (ilahi ulaklar) gelip Kun-mo’ya yardım ederler.	Dişi bir kurt ve bir ağaçkakan (Mars adındaki tanrının ulakları) gelip Romulus ve Remus’a yardım ederler.
4	Ling, Kun-mo’nun bir tanrı olabileceğini düşünür. Onu alarak Xiong-nulara teslim eder. Chan-yu, onu büyütür.	Kralın papazı Romulus ve Remus’u bulur. Krala haber vermeden onları alarak yetiştirir ¹⁵ .
5	Kun-mo intikam alır, saldırır ve Da Rou-zhileri mağlup eder ve halkını sürer.	Romulus intikam alır ve Kral Amulius’u öldürür.
6	Kun-mo orada kalır fakat Xiong-nulara teslim olmaz. Kabile ittifakı tesis ederek, güçlü Wu-sun imparatorluğunu kurar.	Romulus ve Remus, Alba Longa’da yaşamaktan memnun değildirler. Onlar, Tiber nehrinin kıyısında yeni bir şehir inşa ederler. Daha sonra başkenti Roma olan bir devletler federasyonu kurarlar.
7	Xiong-nular, Kun-mo’ya saldırmak üzere birlikler gönderirler, fakat kazanamazlar. Ayrıca, Kun-mo’nun bir tanrı olabileceğini düşünerek uzaklara göçerler.	Romulus bir tanrı olur. Romalılar ona Tanrı Quirinus olarak ibadet ederler.

Kato Kyüzō, Negmatov’un teorisini sunarak şunları eklemektedir: “Bir kenarda bir grubun atası olan kurt hakkındaki gelenekler, Türk-Moğol dünyasında durmaktadır. Negmatov’a göre, bu mitler İran’da ortaya çıkar. Batıda Erutoria vasıtasıyla Roma’ya girer (Mori Masao’ya göre bu Etruria olmalıdır), doğuda Türk-Moğol halkları arasında yayılır. Bu duvar resimlerinde görülen Roma desenleri Roma’dan Bizans aracılığı ile Orta Asya’ya gitti ki burada da onun kabulü için zemin zaten hazırlanmıştı. Yani bu motif, İran’dan Roma kanalıyla Orta Asya’ya ulaşmıştır; bunun olması için on beş asır gerektiği olasıdır.” (Katō 1992, 340).

Bunun tersine, Mori Masao, Negmatov’un “bu efsaneler” derken neyi kastettiğinin açık olmadığını belirtmektedir. Ancak, tıpkı Romulus ve Remus mitinde olduğu gibi, bir kurdun sütüyle bir çocuğun büyütülmesine dair hikâyeyi aktardılar ise, bu durum, bir kurdun sütüyle yetişen bir Wu-sun prensine ait gelenekle uyumludur. Ancak, burada tartışılan Moğol ve Türk halklarına ait geleneklerinin Wu-sunlarınkinden farklı olduğunu belirtmemiz gerekir. Romulus ve Remus miti, onların sadece bir kurt tarafından büyütüldüğünü söyler; bu ne bir hayvan atadır, ne de bir hayvanla insanın evliliğidir (Mori 1992, 340–41).

Mori Masao’nun ifadesine göre, Wu-sunların hikâyesi, Romulus efsanesine, Türk ve Moğol halklarının hikâyelerinden çok daha yakındır. O halde, sonuç olarak denilebilir ki, şimdiye kadar Altay dil grubu halklarında keşfedilmiş olan hikâyeler arasında, Roma hikâyesine benzeyen tek hikâye Wu-sunlarınkidir. Bununla birlikte, burada ele alınan sorun, neden bu ortak modelin, örneğin ya da desenin kabul edildiğidir.

Eski zamanlardan beri doğu ve batı arasındaki kültürel alışverişlerin ipek yolu vasıtasıyla olduğu bir gerçektir. Suzuki Osamu, “İpek Yolu Hakkında Tamamlayıcı Düşünceler” adlı makalesinde, ipeğin Yunanistan’da kullanılmasının M.Ö. beşinci yüzyıla kadar gittiğini

¹⁵ Kralın papazı Faustus, ikiz kardeşleri bulduğunda, Faustus’un onların Numitor’un kayıp torunları olduğunu anladığı söylenmektedir (Grant, Hazel 1998, 595).

ŞAHİN, Orta Asya’da Kurt ve Karga... AKAD, 1 [2], 77-88

yazmaktadır. Bu yüzden, doğu-batı ipek yolunun gelişiminin, Zhang qian’ın M.Ö. ikinci yüzyılda batıya doğru göçünden çok daha öncesine kadar gittiğini ve ipek yolu sorununun temelde “doğu ve batı arasındaki bir kültür alışverişi” meselesi olduğunu belirtmektedir (Suzuki 1974, 292). Wu-sunlar ve Xiong-nular gibi halklar, Orta Asya’dan geçen ipek yolu boyunca yaşamaktaydılar ve doğu ile batı arasındaki kültürel alışverişler sürekli bu bölgedeki hareketlerle gerçekleşmiş olmalıydı. Ayrıca, yukarıda da ifade edildiği üzere, Wu-sunların bir Hint-Avrupa kavimi olup olmadığına dair tartışmalar akademisyenler arasında önem kazanmıştır. Eğer böyle bir tez kanıtlanabilirse, Hint-Avrupa kültürüne ait unsurlar Wu-sunlar arasında da mevcut olmalıdır. Sonuç olarak, kurda ve onun bir kuşla olan özel ilişkisine dair bir inancın var olduğu ve bununla bağlantılı mit ve efsanelerin eski Orta Asya’dan Avrupa’ya taşındığı varsayılabilir.

Sonuç

Eski zamanlardan günümüze gelene kadar, Orta Asya’da kurda ve özel bir kuşa karşı iki yönlü bir inanç oluşmuştur. İlgili mit ve efsaneler aktarıla gelmiş ve bugün elimizdeki bilgiler vasıtasıyla bilinmektedir. Wu-sunların ve Moğolların durumundan bir örnek olarak söz edilebilir. Bununla birlikte, Wu-sun yaylalarında yaşamış olan Tu jueler gibi Türk dil grubundan olan halklara ait mit ve efsanelerde, dişi bir kurt tarafından beslenerek büyütülen, daha sonra da bu kurtla çiftleşerek bir halkın kurucu atasının doğmasına neden olan terk edilmiş bir çocuk motifine de sıkça rastlanabilmektedir¹⁶. Bunu dikkate aldığımızda, Altay dil grubuna ait Türk ve Moğol halkları arasında, bir mit ve efsane türünün eski zamanlardan beri var olduğunu söyleyebiliriz. Bunlara “memeli türü” denebilir, çünkü bu tür mit ve efsaneler terk edilmiş bir çocuğu yetiştiren bir kurt hakkındadır. Bir diğer tür ise “evlilik türü” olarak adlandırılabilir, çünkü bu türlerde terk edilmiş çocuğu besleyip yetiştiren hayvan, daha sonra onunla evlenmekte ve grubun atasının doğmasına sebep olmaktadır. “Memeli türü”ndeki mit ve efsanelerde, kurt ve karga, sadece Wu-sunlar ve Moğollardaki örneklerde ilahi varlıklar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu hikâyeler, Wu-sunlar ve Moğollar arasında, bir bütün olarak kurt ve kargaya karşı inanç olduğunu doğrulamaktadır.

Ayrıca, “memeli türü”ndeki mit ve efsanelerde, sadece Wu-sunlar ve Moğollara ait uyarlamaların eski Roma mit ve efsaneleriyle bir benzerlik taşıdığı görülmektedir. Elde edilen verilere ve delillere dayanarak, onların aynı zamanda ortaya çıktıklarını belirtmek olası görünmemektedir. Bununla birlikte, bunun açıklaması, eski Avrasya kıtası üzerindeki etnik gruplar arasındaki kültürel alışverişlerin tarihinde yatmaktadır.

Kaynaklar

Ban-gu 班固, 1962, 漢書, 卷六一, 張騫傳 [Annals of Han, 61: The tradition of Zhang-qian]. Beijing: Chunhua shoten.

Bian-xie zu, 編寫組, 1987, 哈薩克族簡史, [A short history of the Cossacks]. Urumqi: Sinkiang jinmin chubanshe.

Grant, Michael, and John Hazel, 1988, ギリシャ・ローマ神話事典, [Gods and Mortals in Classical Mythology]. Tokyo: Taishūkan Shoten.

¹⁶ Tu-juelerin atası olarak kurda ilişkin mit ve efsaneler hakkında, şu metinlere bk.: Zhou shu Tu-jue zhuan 周書·突厥傳, Bei shi Tu-jue zhuan 北史·突厥傳, Sui shu Tu-jue zhuan 隋書·突厥傳, Tong dian Tu-jue zhuan 通典·突厥傳.

ŞAHİN, Orta Asya'da Kurt ve Karga... AKAD, 1 [2], 77-88

Hadagin gotob-un agim, 2002, *Tengri-iyn nohoi [The dog of heaven]*. Hohhot: Inner Mongolia People's Press.

Katō Kyūzō, 加藤九祚, 1979, 中央アジア遺跡の旅, [*Travels to sites of Central Asia*]. Tokyo: Nihon Hōsō Shuppan Kyōkai.

Liu jin shuo, 留金鎖, 1980, *Had-un öndösun-ü huriyanggui aldan tobči [Altan tobči]*. Hohhot: Inner Mongolia People's Press.

Ma-he-mou-de Ka-shi-ga-li, 麻赫默德 喀什噶里, 2001, 突厥語大辭典, 第一卷, [*Great dictionary of the Tu-jue Language, vol 1*]. Beijing: Minzu Chubanshe.

Manduhu, 滿都呼, transl., 1997, 中国阿爾泰語系諸民族神話故事 [*Dictionary of the mythology of Altaic Peoples of China*]. Beijing: Minzu Chubanshe.

Mishina Shōei, 三品彰英, 1971, 神話と文化史, [*Myth and history of culture*]. Tokyo: Heibonsha.

Mori Masao, 護 雅夫, 1992, 古代一テュルク部族（高車）の始祖説話について, [*About the ancestor legends of an ancient Turkic population (Gao-che)*]. 古代トルコ民族史研究 ii. Tokyo: Yamagawa Shuppansha.

Murakami Masaji, 村上正二, trans., 1970, モンゴル秘史, 3 [*The Secret History of the Mongols*]. Tokyo: Heibonsha.

Namu jila, 那木吉拉, 2003, 古代突厥語族諸民族烏鴉崇拜習俗與神話傳說, [*Customs of worshipping the crow among peoples of the ancient Turkic language groups and related myths and legends*]. 民族文學研究: Beijing.